

УДК 811.111:81'25:81'276.6

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ

Ольга ЛАВРЕНЮК, Василь БЯЛИК (Чернівці, Україна)

e-mail: lavrenyukolya@ukr.net

ЛАВРЕНЮК Ольга, БЯЛИК Василь. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ

Статтю присвячено дослідженню способів перекладу англomовних авіаційних термінів українською мовою. У статті надається визначення поняттям «термін», «авіаційний термін», встановлюються денотати авіаційних термінів. Англomовні авіаційні терміни перекладаються їх українськомовними еквівалентами, транскодуванням, калькуванням. Переклад англomовних речень і текстів із авіаційними термінами здійснюється українською мовою за допомогою перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: авіаційний термін, еквівалент, калькування, спосіб перекладу, перекладацька трансформація, транскодування.

LAVRENIUK Olga, BIALYK Vasyl. WAYS OF TRANSLATION OF ENGLISH AVIATION TERMS

The article is devoted to the investigation of ways of English aviation terms translation into the Ukrainian language. A term is understood as a word or a word combination that denote a special notion and is used namely in the process of professional communication. Aviation terms are lexical units used for designation of special notions from the sphere of aviation, i.e. types of aircraft, their designs, engines and support systems; service personnel, notions of aerodynamics, meteorology, radar, parachute service etc. English aviation terms are translated by their Ukrainian equivalents terminological meaning of which coincide in the source and target languages. English aviation terms are also translated into Ukrainian by transcoding (transcribing, transliterating, mixed and adapted transcoding). By means of transcribing the sounding of a certain term of the source language is conveyed with the help of the target language letters. Transliteration presumes the conveying of the graphic form of the term by the target language letters. Mixed transcoding combined transcribing and transliteration. Adapted transcoding is used when the form of the source language term is partially adapted to phonetic or grammatical structure of the target language. Translation of English sentences and texts with aviation terms is done with the help of translation transformations that are viewed as different interlingual techniques of changing elements and components of texts of the source language according to the norms and rules of the target language. Such changes are done to achieve adequacy in translation and overcome discrepancies in the formal and semantic systems of a source language and a target language. Permutation, adding, omitting of words are widely used in translation of English sentences and texts with aviation terms into the Ukrainian language. Meanings of these terms and ways of their translation into the Ukrainian language are stipulated by the context of their usage.

Key words: aviation term, ways of translation, equivalent, transcoding, translation transformation, ways of translation.

На сьогоднішній день відбувається бурхливий розвиток багатьох галузей науки і техніки, а міжнародна інтеграція стає все більш інтенсивною. Одним із наслідків такого швидкого прогресу в різних галузях людської діяльності стає постійний розвиток і збагачення термінологічної лексики. Стан сучасної термінології свідчить про наявність низки теоретичних питань, без вирішення яких стає неможливим подальший розвиток як певних галузей промисловості, так і перекладознавства в цілому.

Термінологічній лексиці галузі авіації було присвячено ряд досліджень, виконаних на початку ХХІ століття [2; 3; 5], однак їх автори не приділяли увагу перекладу цих одиниць. Зазначимо, що українськомовна авіаційна термінологія поповнюється та збагачується також завдяки перекладеним англomовним термінам. Саме цей факт і зумовлює **актуальність** наукової розвідки, а її **мета** полягає у з'ясуванні способів перекладу англomовних термінів галузі авіації українською мовою. **Завданнями** статті у зв'язку з цим є надання визначення поняття «термін», «авіаційний термін», встановлюються поняття, які позначають авіаційні терміни; з'ясування способів перекладу англomовних термінів галузі авіації засобами української мови. **Матеріалом** статті є термінологічні одиниці, відібрані із англomовних текстів, присвячених питанням авіації [13; 14].

Відзначаємо, що в науці про мову існує понад 3000 визначень поняття «термін», водночас його сутність не є до кінця з'ясованою. Так, наприклад, С. Г. Казарина пояснює відсутність загальноприйнятого визначення цього поняття тим, що «з одного боку, ще недостатньо розроблені теоретичні засади термінознавства, а з іншого боку, ті різноманітні визначення терміна, що існують зараз, не завжди і не в повному обсязі відображають сутність означуваного явища» [7, с. 56]. В. П. Даниленко розуміє під терміном «слово чи словосполучення, що має спеціальне значення, виражає та формує професійне поняття та застосовується в процесі пізнання та освоєння наукових і професійно-технічних об'єктів та відносин між ними» [6, с. 78]. І. С. Квитко зауважує, що «термін – є словом чи словосполученням на позначення фахових понять, що має чіткі семантичні кордони і тому є однозначним у межах певної класифікаційної системи» [9, с. 76]. Терміни є одиницями, які використовуються, у першу чергу, у фаховій комунікації для позначення професійно орієнтованих (наукових) понять [12, с. 23].

На думку сучасного дослідника авіаційної термінології англійської мови М. М. Бондарчука, авіаційний термін – «це слово або словосполучення, яке співвідноситься з відповідним поняттям авіаційної галузі, вступає в системні відношення з іншими її словами та словосполученнями й утворює разом з ними систему підмови авіації» [2, с. 67]. Отже, авіаційні терміни є словами чи словосполученнями на позначення спеціальних понять із вказаної технічної галузі. До авіаційної термінології відносять одиниці на позначення видів літальних апаратів; їх конструкцій, двигунів та систем забезпечення; озброєння; видів наземного забезпечення; персоналу, який обслуговує у повітрі та на землі; понять аеродинаміки, метеорології, радіолокації, аерофотозйомки та парашутно-десантної служби [3, с. 37-37]. Авіаційна термінологія англійської мови виникла в зв'язку з появою повітроплавання й авіації, та її розвиток відбувався паралельно з розвитком цієї сфери людської діяльності та наукового знання.

Процес перекладу будь-якого терміна, в тому числі й авіаційного, здійснюється в два етапи: 1. попередня семантизація в контексті; 2. власне переклад терміна [12, с. 21]. Головним способом перекладу термінів загалом є використання еквіваленту – постійного термінологічного відповідника, який точно співпадає із значенням вихідного терміна [8, с. 143], зокрема: *rudder* – кермо, *aerocarrier* – авіаносець, *altimeter* – висотомір, *arrester* – гальмівний пристрій.

Одним із найпростіших способів перекладу термінів є транскодування – побуквенне чи фонемне передавання вихідної термінологічної одиниці за допомогою абетки мови перекладу [8, с. 147].

Транскодування термінів, зокрема авіаційних, відбувається в тих випадках, коли в цільовій мові відсутні відповідне поняття та відповідний перекладацький еквівалент, і перекладач не може підібрати термінологічну одиницю, яка б адекватно передавала зміст подібного поняття і задовольняла б при цьому вимогам термінотворення, зокрема: *booster* – бустер, *aviator* – авіатор, *diffuser* – дифузор.

В.І. Карабан розрізняє чотири види транскодування: 1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад: *aneroid* – барометр-анероїд, *resistor* – резистор); 2) транслітерування (слово вихідної мови передається по літерах, наприклад: *collector* – колектор, *diffuser* – дифузор); 3) змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування, наприклад: *ejector chamber* – камера ежектора, *altimeter* – альтиметр); 4) адаптивне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад: *reactive force* – реактивна сила, *section* – секція, *platform* – платформа) [8, с. 147-149]. Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання в вихідній мові, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми [12, с. 24]. Зокрема, це досить часто застосовується у випадку передачі власних імен, наприклад: *Mach number* - число Маха (а не «Мека», як вимовляється це власне ім'я англійською).

Переклад термінів галузі авіації англійської мови здійснюється також шляхом калькування – передавання комбінаторного складу вихідної термінологічної одиниці, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу [8, с. 152]. Зазначений спосіб застосовується при перекладі складних за структурою термінів, які в авіаційній галузі є досить поширеними, зокрема: *internal combustion engine* – двигун внутрішнього згорання, *single-arm semaphore* – однокрилий семафор, *single-row airplane engine* – однорядний двигун літака, *low-noise engine* – малощумний двигун.

Адекватність перекладу англійських речень і текстів із авіаційною термінологією досягається шляхом застосування різноманітних трансформацій. Подібні трансформації полягають у зміні формальних (лексичні чи граматичні трансформації) чи семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту зі збереженням інформації [8, с. 164]. Так, наприклад, Я. І. Рецкер визначає трансформації як «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому певний відповідник» [12, с. 16].

Під перекладацькими трансформаціями Л. С. Бархударов розуміє «технічні прийоми перекладу, що складаються з заміни регулярних відповідностей нерегулярними», а також «самі мовні вирази, отримані в результаті застосування таких прийомів» [1, с. 34]. Беручи до уваги два основні критерії адекватності перекладу (рівноцінність вихідного і цільового текстів, а також їх семантико-структурну подібність). Л. К. Латишев вважає, що застосування перекладацьких трансформацій надає можливість здійснити «відступ від структурного і семантичного паралелізму між вихідним і перекладеним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу» [10, с. 27]. Отже, використання перекладацьких трансформацій дозволяє здійснити міжмовні перетворення, операції перевираження змісту чи перефразування, власне перебудувати елементи вихідного тексту з метою здійснення адекватного перекладу.

На сьогоднішній день у перекладознавстві існує досить велика кількість класифікацій перекладацьких трансформацій. За В. І. Карабаном перекладацькі трансформації поділяються на: лексичні (транскрипція, транслітерація, калькування); граматичні (синтаксичне уподібнення, розчленування, поєднання речень, граматична заміна форми слова, частини мови, члена речення тощо); лексико-граматичні (антонімічний переклад, експлікація, дескриптивна перифраза, компенсація); лексико-семантичні (конкретизація, генералізація, модуляція, додавання слова, його вилучення, заміна однієї частини мови на іншу, перестановка слів) [8, с. 164]. Л. С. Бархударов розрізняє такі трансформації, як перестановка, додавання, заміна, опущення, вказуючи при цьому на умовність їх розподілу та комплексний характер застосування в багатьох випадках [1, с. 35-36].

Проаналізуємо застосування окремих перекладацьких трансформацій при перекладі англомовних речень із термінологічними одиницями аналізованої галузі:

All aircraft are equipped with various safety equipment and systems [13, с. 15].

Всі літаки оснащені різними аварійно-рятувальним обладнанням і системами безпеки.

Термінологічне словосполучення *safety equipment and systems* перекладається українською мовою із застосуванням трансформацій перестановка слова (*safety...—... безпеки*), додавання слів (*safety equipment – аварійно-рятувальним обладнанням*).

Проаналізуємо ще один приклад:

By the method of performing the air-squeezing process modern turbojet engines are divided into compressor ones and those having no compressor; the air is squeezed in flight by the ram pressure or in some other way [14, с. 12].

За способом стискання повітря, сучасні повітряно-реактивні турбокомпресорні двигуни поділяються на компресорні та безкомпресорні, при цьому в польоті повітря стискається за рахунок швидкісного напору зустрічного повітряного потоку або якимось іншим способом.

У наведеному прикладі терміносполучення *turbojet engines* перекладається із додаванням лексичної одиниці *повітряно-реактивні*, у той час як терміносполучення *compressor ones and those having no compressor* передаються українською із застосуванням трансформації опущення слів (*компресорні та безкомпресорні*). Подібний переклад дозволяє пристосувати перекладені терміни до граматичних, стилістичних і інших норм української мови. Зазначимо, що адекватний та правильний переклад авіаційних, а також інших термінів вимагає урахування контексту їх використання. Саме контекст впливає на вибір способу перекладу термінологічної одиниці, вказуючи при цьому на її значення.

Таким чином, під авіаційним терміном розуміємо слово чи словосполучення на позначення спеціального поняття відповідної технічної галузі. Ключовим способом перекладу англомовних авіаційних термінів українською мовою є переклад за допомогою їх термінологічних відповідників. За умов відсутності подібних одиниць переклад може здійснюватися із застосуванням транскодування. Досить поширеним способом перекладу англомовних авіаційних термінів засобами української мови є також калькування. Переклад англомовних речень і текстів із авіаційними термінами здійснюється із застосуванням різноманітних перекладацьких трансформацій. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні труднощів перекладу англомовних термінів галузі авіації українською мовою.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 237 с.
2. Бондарчук М. М. Семантична структура авіаційних термінів / М. М. Бондарчук // Освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2002. – Вип. 2. – С. 66-84.
3. Бондарчук М. М. Структурно-семантичні параметри авіаційної терміносистеми (макрополе «рух літального апарата») / М. М. Бондарчук. – К.: КМУЦА, 2000. – 267 с.
4. Гільченко Р. О. Англо-український словник авіаційних термінів / Р. О. Гільченко. – К.: Купол, 2009. – 280 с.
5. Гільченко Р. О. Загальні аспекти нормалізації авіаційних термінів / Р. О. Гільченко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2002. – Вип. 2. – С. 75-84.
6. Даниленко В. П. Русская терминология : Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
7. Казарина С. Г. Типологические характеристики отраслевых терминологий / С. Г. Казарина. – Краснодар: Изд-во Кубанской государственной академии, 1998. – 276 с.
8. Карабан В. І. Посібник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В. І. Карабан. – К.: Політична думка, 1997. – 300 с.
9. Квитко І. С. Термин в научном документе / И. С. Квитко. – Львів: Вища школа, 1976. – 128 с.
10. Латышев Я. К. Эквивалентный перевод и способы его достижения / Я. К. Латышев. – М.: Международные отношения, 1981. – 248 с.
11. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
12. Циткина Ф. А. Терминология и перевод / Ф. А. Циткина. – Львов: Вища школа, 1988. – 162 с.
13. Houston S. Airplanes, Security and Safety Equipment / S. Houston. – N. Y.: Routledge, 2005. – 62 p.
14. Vance L. Aircraft Construction / L. Vance. – L.: Oxford University Press, 2002. – 83 p.

REFERENCES

1. Barhudarov, L. S. (1975). Yazyk i perevod. [Language and Translation]. Moskva: Mezhdunarodnyje otnosheniya.
2. Bondarchuk, M. M. (2002). Semantychna struktura aviatsiinykh terminiv // Osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh. [Semantic Structure of Aviation Terms // Education in Higher Technical Schools]. Kyiv.
3. Bondarchuk, M. M. (2000). Strukturno-semantychni parametry aviatsiinoi terminosystemy (makropole «rukh litalnoho aparata») // Humanitarna osvita v vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh. [Structural-semantic parameters of aviation terminological system (macrofield «the motion of aircraft») // Education in higher technical schools]. Kyiv.
4. Hilchenko, R. O. (2009). Anhlo-ukrainskyi slovnyk aviatsiinykh terminiv. [English-Ukrainian dictionary of aviation terms]. Kyiv: Kупол.
5. Hilchenko, R. O. (2002). Zahalni aspekty normalizatsii aviatsiinykh terminiv // Humanitarna osvita v vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh. [General aspects of normalization of aviation terms // Education in higher technical schools]. Kyiv.
6. Danilenko, V. P. (1977). Russkaya terminologiya: Opyt lingvisticheskogo opisaniya. [Russian terminology. Experience of linguistic description]. Moskva: Nauka.
7. Kazarina, S. G. (1998). Tipologicheskie harakteristiki otraslevykh terminologij. [Typological characteristics of field terminology]. Krasnodar: Izdatel'stvo Kubanskoj gosudarstvennoj akademii.
8. Karaban, V. I. (1997). Posibnyk z perekladu anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu. [Manual on translation of English scientific and technical literature into the Ukrainian language]. Kyiv: Politychna dumka.
9. Kvitko, I. S. (1977). Termin v nauchnom dokumente. [A term in the scientific document]. Lviv: Vyshcha shkola.
10. Latsyshev Ya. K. Ekvivalentnyj perevod i sposoby ego dostizheniya. [An equivalent translation and ways of its achievement]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya.
11. Retsker, Ya. I. (1974). Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika. [Theory of translation and translation practice]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya.
12. Tsitkina, F. A. (1988). Terminologiya i perevod. [Terminology and translation]. Lvov: Vyshcha shkola.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ольга Лавренюк – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: термінознавство, перекладознавство, комунікативна теорія перекладу.

Василь Бялик – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, перекладознавство.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Olga Lavreniuk – Master's degree student of the Department of Communicative Linguistics and Translation of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Scientific interests: Terminology studies, Translation studies.

Vasyl Bialyk – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Communicative Linguistics and Translation of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Scientific interests: Cognitive linguistics, Communicative linguistics, Translation studies.